

Ա Ե Ջ Դ Ի Ա Ք Ա Ն Ա Կ Ա Ն

Երկին թէ երկնք. — Մեքորեան դպրոցի բերակա-
նութիւնը. — Սեռականի շուրջանիչ մասնիկները:

Առաջին կէտին վրայ շխտած՝ գիտողու-
թիւն մը կարեւոր է ինչպիսի պայծառութեան
համար. այսինքն է, քրիստոնէութիւնը ինչ-
պէս զազափարնեալուն նոյնպէս զանոնք բա-
ցարող բառերուն վրայ ալ փոփոխութիւն
բերած է, ուր սր հարկ էր, իրեն լեզու մը
ոսեցնելու համար: Մինք ազգայն հեթանոս-
ութեան ժամանակներէն գրուածք չունինք,
որպէս զի կարենանք որոշել թէ Հին ժամա-
նակ բառերը ինչ մտքով կը գործածէին:
Ինչպէս զազափարնեալը, ինչպէս մասնա-
գրութիւնը, նոյնպէս ալ մեզի հասած լեզուն
քրիստոնէական է. բառերը իրենց նշանա-
կութիւններէն շատերը վերջէն են առած:
Մեր բազմաբոյին նախնիք՝ շատ անգամ
ճարահասած նոր զազափար մը բացարեւ-
մէս յատուկ բառը գտնել Հեթանոս լեզուին
մէջ, որ նոր քրիստոնէայ պիտի դառնար,
համաձայնաբերածը որոշեր են, որ տան բա-
ռի մը նշանակութիւն մը զոր չունէր յա-
ռաջ: Այսպէս այս բառին համար որոշ կր-
նանք ըսել որ ի սկզբան միայն քսով ի-
մաստն ունէր, ու յետոյ միայն համաձայ-
նեցան սալու նաեւ դէս, չար ոգի նշանակու-
թիւնը: Եղնիկ (տպ. վնեւտ. էջ 91-92)
կը գրէ. « Առի Հրեշտակ ոգի, . . . ասի է
դեւ ոգի, այլ ոգի չար . . . զոր թէպէտ է ի
մեր լեզու այն չար ասեմը, որպէս ի խորա-
նոց հայրէ՛ ստապնոց ըստ սովորաբերակ ի
մեզ կարգերոյ, այլ դիտեմք եթէ այսն հոյմ
է, և հոգմն՝ սյի »:

Գալով երկին և երկիկը ձեւերուն՝ ինչպիսի
է որոշել թէ սրն է աւելի հինը. ժամանա-
կաբարութիւն մը հաստատել ասանց մէջ, ժո-
ղովրդեան բերան հիմայ ընդհանրացածն է
երկիկը յոգնակի ձեւով, երկիկ՝ եզակի ձե-
ւով դեռ արուեստապէս գործածական է մի-
այն ուսանաւոր գրողներու ջով, երբ յան-

գիրու և ուղեւոր կապանաց անձկութիւն-
ներէն նեղուած՝ կը խզնէ զանոնք իրենց
քերթողական ազատութեամբ: Հին առեւ,
վրամշակուէի դարուն, թէեւ երկիկըն չափ
չէ, բայց դեռ շատ կ'երեւի մէջ տեղ. ի
սկզբանէ արար Աստուած զերկիկ և զեր-
կիր, — Լուր երկիկ և ունին զիր երկիր, զի
Տէր խօսեցաւ Արց, ինծի կ'երեւի որ հնա-
գոյն ձեւը եզակին է, երկիկ. իսկ յոգնակի
ձեւը միայն գրականութեան միջոցաւ մտեր
ու ընդհանրացեր է, թերեւս ասորերէն լե-
զուի ազդեցութեան տակ: Եղնիկ՝ իօսելով
անոնց զէմ՝ որ երկինց բազմութեան գրու-
թիւնը սուրբ Գրոց խօսքերով կ'ուզէին ա-
պացուցանել՝ կը գրէ. « երկիկ և երկիկց
երկիկն (յոգնակի ձեւով) յայն սակս գտա-
նեմք ի գիրս, զի յերբայեցուց լեզու երկիկ
չմարթի ասել, որպէս և ոչ յասորի լեզու՝
Չուր կամ երկին, այլ մին՝ բազմարար ս-
սի: Եւ յայտ անտի է, զի եւթանասնիցն
թարգմանեալ ի յայն լեզու՝ ասեն, ի սղը-
բանէ արար Աստուած զերկիկն և զերկիր,
իրեւ զմիջ երկին յայտ արարեալ: Եւ յա-
սորի լեզու քանզի չմարթի երկիկ ասել,
ասէ, ի սկզբանէ արար Աստուած զյալմն
երկիկն և զյալմն երկիր. թէպէտեւ միարար
չմարթի (սոց նոցա զմիջէ երկինն, սա-
կայն յալմն ասելով՝ որ է տարր՝ իրեւ
զմիջէ տարեւէ միջ երկին յայտ աննէ
թարգմանութիւնն՝ »: Կիրեղ Աղեքսանդրա-
ցույ Ս. Գրոց մեկնութեան մէջ կը թարգ-
մանէ Եղնիկ. « զի որ առ մեզ երկիկ ասի,
երբայեցերէն բազմարար ասի թէ երկիկը »:
Մէջ բերուած կատրիներէն կարծեմ որոշ կը
սեննուի որ երկիկը ձեւը՝ ասորերենի ազ-
դեցութենէն յառաջ եկած և տարածուած է,
Ս. Գրոց թարգմանութեան ձեռքով. իսկ
բուն Հին ձեւն է երկիկ: Գիտեմք է որ մեր
լեզուին մէջ քանի մը բառեր որ իրարու
հակադրական և միանգամայն յարակից գա-
ղափարներ կ'արթնցնեն, գրեթէ նման ձեւ
մ'ունին, ինչպէս չորս, հորս, և երկիր, եր-

1. Եղնիկ, տպ. վնեւտիկ, էջ 200:
2. Չմտ. Հատուտի բնութեցուածք, Հրատ. Թոռ-
նեան, էջ 391.

կիև իր եզակի ձեւին մէջ: Գողթան երգիչներէն Հասած սող մըն ալ, — Երկինէր երկիև երկիր, — կը հաստատէ թէ Հիթա-նոսութեան ժամանակ միակ գործածական ձեւն էր երկին:

*

Մծորոքեան դպրոցն ունէր բերականութիւն մը: Անտաբակոյս. բայց որուն լեզուն շատ սարբեր էր մեր Հիմակուան բերականական լեզուէն, զոր ժառանգութիւն թողոց մեզի Հելլենարան դպրոցը Գիոննիսոն թրակացոյ բերականութեան թարգմանութեամբը: Մենք Հիմայ, առուղակի կերպով, իրենց գրուածներուն մէջէն քանի մը բեկորներ միայն կրնանք հաւաքել, որ ունի դարձեալ իր վրան այն նկարագրական գոյնը որ Հելլենարան ու մծորոքեան դպրոցները կը զատէ: Առջինները կ'ուզեն ժողովրդէն խտորիլ, զիստականաց գասակարգին համար լեզու մը կազմել. իսկ վերջինները միշտ կը նային ժողովրդեան խօսուածքին համաձայն երթալ նոյն իսկ հոն՝ ուր գիտութեան մը լեզու պիտի դարբնեն, և անկից այնչափ կը խտորին միայն՝ սրչափ որ կը պահանջէ րնտիր ճաշակը, ազնիւ արուեստը: Ուշագիր են, ինչպէս ֆրանսական ակադեմիան, որ ոչ գրագէտի լեզուն ժողովրդեան խօսածին Հեռանայ, և ոչ ժողովուրդը գրագէտէն. կ'ուզեն որ բարեկազմ մնայ ան՝ երկուքին ալ կրտորու վրայ փոխադարձ ազդեցութեամբ:

Երբ կամաց կամաց կը սկսին թողուլ օտար բառերը, անոր տեղ կը ջանան գնել այնպիսի Հայերէն մը, զոր հարկ չըլլայ սուրբելու համար այնչափ քրտինք թափել, որչափ օտար լեզու մը. աղբարեւտի կամ արարայի տեղ կը գնեն եչանագիր, ձեզեւայի կամ սիպրայի տեղ՝ ոչ թէ վաւեր կամ փառաստարիւն. երկուքն ալ անիմանալիք, այլ կտայ՝ այնչափ ժողովրդական՝ որ ասկից յտանջ եկած կտպերով կտրդայ բացատրութիւնը Հիմայ ալ դեռ աստիճան մը վեր չէ

բարձրացած: Ինչ որ մենք ձայնաւոր և բառաձայն կ'ըսենք, առնչք կը գնեն ձայնաւոր և անձայն. « Համարեաց թէ գրիցէ զկենն միայն, զոն և զսէ առանց ձայնաւորացն. և հարկ ինիցի ընթերցողին յաւելուլ գձայնաւորան խրաքանչիւր ումիք անձայնիցն, և ապա ասել իրբեւ ի կարծեաց կիւր, կուր, կոր »: Եզակի և յոգևակի բաժնէս աւելի պայծառ չէ միւտար, բազմաւոր, և կամ միութար, բազմաբար յորջորջումը: Արականին և իրականին կ'ըսեն արարար և իրարար. իսկ դերակուեր, յունարէն ἀντωνομα, կը թարգմանեն փոխակուակ-անուան, ճիշդ ինչպէս ἀνδύπατος բրած են փոխակուակ-քեղծիւի:

Ի տես այս բեկորներուն միայն կակիծը կ'աւելնայ բերականական գեղեցիկ լեզու մը կորուսած ըլլալուն վրայ:

*

Միծանուն լեզուարան Գ. Կուրախոսի է այս հաստատութիւնը թէ բոլոր հոլովումներուն սեռականները, զէթ եզակիին մէջ, յառաջ կու գան անականէ մը¹, — այսինքն ինչ որ Հիմայ հոլովումներու սեռականները կը կազմեն, ի սկզբան ժառանգած են իրբեւ անական կազմող մասնիկներ: Եւ իրացնէ, ամէն սեռական կրնայ անականով մը փոխանակուիլ. հաւասարագոր է ըսել Արեւելքի կամ Արեւելեակն քամի: Լեզուի այն բիշ երեւոյթներէն մէկն ալ և պայծառաւորն, որ գարեբու յեղափոխութեան մէջ պահած են իրենց նախնական թափանցիկութիւնը, սեռականի անականներուն հետ ունեցած աղբան է: Գրեթէ ամէն սեռական կազմող մասնիկ՝ պահուած է դեռ անականի մը մէջ: Այ մասնիկը՝ որ յատուկ անուանց սեռականի հոլովանիւն է, Երոտապէմայ ունի իր համագոր գործածութիւնը միջերկրայ բառին մէջ: Ուղղ. Մարքենտիսս, սեռ. Մարքենտիսայ = արծաթեայ, միօրեայ: — Ուղղ. Ժողովուրդ, սեռ. Ժողովրդեան = բրիտանոսեան, Յակոբեան, արեւելեան: —

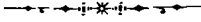
1. Կիւրեղ. Արեւ. Մեկն. Ս. Գրոց. Հաս. ընտ. ընթերց. էջ 390:
2. Գ. Կուր. La chronologie dans la forma-

tion des langues indo-européennes, էջ 112. Ըստ Փրանսերէն թարգմանութեան Պէրկէտ. ապագր. Փարբը 1869:

Մարդոյ — կոփածոյ, ձուլածոյ: Վայրի (սեռական) — վայրի (ածական), նոյնն է բնիկ ինծորի ծառ (սեռ.) և ինծորի (ուղղական):

Այս կը ցուցնէ որ ածականի ձևերը աւելի կ'առնուին կազմուած են լեզուի մէջ՝ քան սեռականները:

Հ. Ն. ԱՆՏՐԻԿԵԱՆ

ՄԻՋՆԱԴԱՐԵԱՆ ԲԱՆԱՍԵՂՆԵՐ

ՄԿՐՏԻՉ ՆԿԱՐԱԳԻՐ

Վ Ա Մ

Ն Ա Ղ Ա Շ

(Շարուծ. Տես թիւ թ. 1905)

5. Փլորենոյ ժողովը, Մկրտչի թուղթը, կարծեք, վաղաքրապատու 1441ի ժողովը. — 6. Մերոնի ժանախաները, Մկրտչի Յիշատակարանը և Տաշը:

5. — Մկրտչի Նաղաշ, երբ եպիսկոպոսական աստիճանով Տիրքսնակեբոս զարձած՝ զբաղած էր եկեղեցիներու շինութեամբ և նորոգութեամբ, Հոռմայ Երզնէս Դ Քահանայապետը կը կազմակերպէր բնդհանրական ժողով մը՝ Արեւելեան և Արեւմտեան եկեղեցիները միացնելու գիտաւարութեամբ:

Արեւելեան եկեղեցւոյն զխաւոր ներկայացուցիչն էր Յունականը, որուն պատրիարքը Յովսէփ և կայսրը Յովհաննէս Պալէոլոգ՝ յանձն առած էին մասնակցիլ Երզնէսու քահանայապետին հրահրանօք:

Հայկական եկեղեցին եւս նշանակութիւն ուներ. քահանայապետը մասնաւոր ուշադրութեամբ՝ կը հրաւիրէ նաեւ զկոստանդիլի Ն. Հայոց կաթողիկոսը:

Այս միութեան և ժողովոյն մասնակցելու

ինչորոյն կը միջամտէին նաեւ կոստանդուպոլսոյ Յովհաննէս և Եսայի արքեպիսկոպոսները. թղթակցութիւնը սեղի կ'առնեայ 1433ին, բայց ժողովոյն գումարումը՝ կ'ուշանայ մինչեւ 1439 թուականը: Կոստանդին կաթողիկոսը 1437ին Արդմսեհ սարկաւազին միջոցաւ՝ Մկրտչի Նաղաշին կը ղրկէ Եսայի արքեպիսկոպոսին թուղթը՝, և որ կը պատասխանէ՝ սա սկզբնաւորութեամբ:

« Պատասխանի Լաթինացոց թղթոյն, ի Մկրտչի Նկարագրէ, զոր զրեաց հրամանաւ կաթողիկոսին Հայոց կոստանդեայ, և մեծ բարունապետին թումայի »:

« Յաւե՛ծ ծայրացելոյ բնականազոյն նախուսան մերոց զբաղանից (այսպէս) և վսեմական երիցս երանեալ, և ամենայն ծայրութեանց ծայրագունի համեմատեալ », և այլն: Այս բաւական երկար թղթոյն մէջ՝ Մկրտչի իր դաւանանքը կ'ընէ համառօտիւ, ինչ որ Հայաստանեայց եկեղեցւոյնն է, նաեւ Լատինականին՝ բաց ի երկու ինչիրներէ, Քաղկեդոնի ժողովը և Հոգւոյն սրբոյ բղխման վարդապետութիւնը. վերջինիս վրայէն համառօտի կ'անցնի: Երեք ժողովներու յիշատակութեան հարց՝ երբ կարգը Քաղկեդոնի կու գայ՝ հոն կ'երկարի: Մկրտչի կը համարի սխալմամբ՝ թէ՛ այդ ժողովը, որուն նախագահն էր Լեւոն թահնայապետին նախորդը, հաստատեց Եեստորի մուսուլմանը. կ'ըսէ, « Չեմնարկեցին զՏումարն Լեւոնի և հաստատեցին ըստ Եեստորի դաւանել զՔրիստոս սոսկ մարգ ծնեալ ի մարմնոյ, և ասել Քրիստոսի երկու բնութիւն, երկու կամք, և երկու ներգործութիւն »:

Միւր Հայոցս երկու բնութեան սխալ բռնոճումը եղած է պատճառ՝ Յոյն եկեղեցիէն բաժնուելու Հինգերորդ դարու մէջ. գործնականին մէջ բոլոր հայ վարդապետները՝ որոնք հակառակ դրած են Քրիստոսի երկու բնութեան՝ կը դաւանին երկու բնութիւն, առանց բնութիւն քսոսի: Մկրտչի այս վե-

1. Այս թղթոյս հայերէն կրտսարկութիւնը տես Հ. Պալէսեանի Պատմ. կր. վրդ. (տպ. ի վ. իննս 1878) ուր Մեծարդոյ հեղինակը մանրամասն կը խօսի Փլորենու:

տիւյ ժողովոյն և Հայոց մասնակցելուն վրայ:
2. Մկրտչի Նաղաշի պատասխանը կը գտնուի մեր Չեռագրաց մասնադասարանին մէջ: